

KÖZOKTATÁS

A KÁRPÁTALJAI MAGYAR PEDAGÓGUSSZÖVETSÉG LAPJA

XXII. ÉVFOLYAM, 2017/2–3. SZÁM

ELSŐ ALKALOMMAL ADTAK ÁT DIPLOMÁKAT A RÁKÓCZI-FŐISKOLA FELSŐFOKÚ SZAKKÉPZÉSI INTÉZETÉBEN

Július 18-án került sor a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Felsőfokú Szakképzési Intézetének diplomaátadó és tanévzáró ünnepségére.

Az oktatási intézmény átriumában megtartott ünnepségen Orosz Ildikó, a Rákóczi-főiskola rektora, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség elnöke köszöntötte a végzősöket, és köszönte meg a szülőknek a bizalmat, hogy három évvel ezelőtt az akkori rémhírek ellenére a főiskola szakképzési intézetére bízták gyermekeiket. A rektor hangsúlyozta, hogy a végzősöket várják szeptembertől a főiskolai szakok nappali és levelező tagozaton egyaránt.

Soós Katalin, az intézet igazgatója beszédében elmondta, a 2014-től működő intézménynek a 2016/2017-es tanévben összesen 268 diákja volt óvodapedagógia, turisztikai szolgáltatások, szociálpedagógia, alkalmazott matematika és könyvvitel szakokon.

(Folytatás a 3. oldalon)

ISKOLAI VIZIT

Tiszakeresztúr: Kicsiny iskola – gondokkal és örömökkal
(4–5. oldal)

KUTATÁS

Nyelv, oktatás és nyelvhasználat összefüggéseiről egy empirikus kutatás adatainak tükrében
(6–10. oldal)

NYELVOKTATÁS-NYELVHASZNÁLAT

Az igekötőkről – a magyar mint idegen nyelv tanításához
(11–15. oldal)

TANTÁRGYPEDAGÓGIA

A biológia tantárgy oktatásának tapasztalatai Magyarországon
(21–23. oldal)

PEDAGÓGUSPORTRÉ

„Hiszem, hogy a legnagyobb érték a tudás”
(Beszélgetés Udvari Istvánnal, a Beregszászi Magyar Gimnázium nyugalmazott alapító-igazgatójával)
(24–26. oldal)

A REFORMÁCIÓ ÉVE

Megjelent Soós Kálmán kézirata a reformáció terjedéséről
(31–33. oldal)

FELEDÉSBE MERÜLŐ TÖRTÉNELEM

Kárpátaljai magyar férfiak túlélési stratégiái a szovjet hadseregben
(34–36. oldal)

HONISMERET

Magyar Bertalan lelkesége Nagydobronyban
(37–39. oldal)

Nyelv, oktatás és nyelvhasználat összefüggéseiről egy empirikus kutatás adatainak tükrében

1. 2016 nyarán *Tandem 2016* címmel 5 kutatóintézet együttműködésében végeztünk kérdőíves szociológiai vizsgálatot Kárpátalján. A munkát a Nemzetpolitikai Kutatóintézet, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontja és Lehoczky Tivadar Társadalomkutató Intézete, illetve a Momentum Doctorandus társadalmi szervezet végezte, az ukrán lakosság körében végzett terepmunka kivitelezésében pedig az Ungvári Nemzeti Egyetem Szociológiai és Szociális Munka Tanszéke, valamint a Kárpáti Közvélemény-kutató Központ működött közre.

A kutatás Kárpátalja lakosságának együttélési viszonyait vizsgálta különös tekintettel az ukrán és a magyar lakosságra. A kérdőív ezen belül kitért a lakosság általános helyzetének, nyelvhasználatának, értékrendjének, társadalmi közérzetének, migrációs tapasztalatainak felmérésére, valamint Magyarországon Kárpátalja-politikájának értékelésére.

A vizsgálat hiánypótló, hiszen Ukrajnában 2001 óta nem tartottak népszámlálást, így alig rendelkezünk hiteles adatokkal a régió lakosságának nemzetiségi és anyanyelvi összetételéről, nyelvismeretéről stb. A számtalan ukrán szociológiai vizsgálatban Kárpátalja csupán marginálisan jelenik meg, hisz ez a régió az ország területének mindössze 2,1%-át adja, lakossága pedig (az első és mindeddig egyetlen ukrán népszámlálás adatai alapján) Ukrajna összlakosságának alig 2,6%-át teszi ki. Az országos szociológiai kutatások kárpátaljai (al)mintája ezért gyakorlatilag semmit sem mond el a régióban élő emberekről. Az ország népességének 0,3%-át képviselő magyar nemzetiségű állampolgárok pedig szinte meg sem jelennek az országos szociológiai vizsgálatokban, láthatatlan szereplők. Kárpátalja felnőtt lakosságának nem kizárólag magyar szempontú szociológiai vizsgálata szinte egyedülálló a térségben. Az pedig, hogy Kárpátalja ukrán és magyar felnőtt népességét egyszerre, azonos szempontok szerint vizsgálják, a régió kutatástörténetében számít újdonságnak.

Összesen 1212 adatközlőt kérdeztünk meg 74 kutatóponton (magyarul 44 településen, ukránul 55 helységeken), ezek közül 24 kutatóponton magyar és ukrán nyelven egyaránt folyt kérdőívesítés. Összesen 97 kérdezőbiztos vett részt az adatfelvételben. 814-en ukrán, 398-an magyar nyelven töltötték ki a kérdőívet. Az adatközlők 59,6%-a (721 fő) ukrán, 37,6%-a (455 fő) magyar nemzetiségűnek vallotta magát. A megkérdezettek 57,9%-a (702 fő) ukrán, 38,7%-a (469 adatközlő) magyar anyanyelvű volt. A minta súlyozott változata megalapozottan tekinthető a 18–64 éves kárpátaljai ukrán és magyar népesség nem arányosan rétegzett reprezentatív mintájának (életkor, nem, iskolázottság és lakóhely szerint).

Az alábbiakban a kutatásnak csupán egyetlen vonatkozására: a nyelvtudásra, illetve a nyelv, az oktatás és a nyelvhasználat összefüggéseire térünk ki.

2. Az utóbbi néhány évben egyre gyakrabban hallhattuk, olvashattuk a kijelentéseket: a kárpátaljai magyarok nem tudnak ukránul. Például Ivan Vakarczuk, aki 2007 és 2010 között töltötte be az oktatási miniszteri tisztséget, a nemzetiségek

nyelvén oktató iskolákban folyó államnyelvoktatás hatékonyságáról szóló beszédében így fogalmazott 2008. március 4-én: „Kiderült, hogy az ukrán nyelv oktatása helyett nem ritkán ezt csak imitálják, a bizonyítványokba pedig a legmagasabb osztályzatok kerülnek” (Cserniczkó 2013: 46).¹ A tárca által az ukrán nyelv oktatásának javítását célzó cselekvési program szerint a nemzetiségi tannyelvű iskolák végzőseinek államnyelvi tudásszintje alacsony, nem teszi versenyképessé őket a felsőoktatási intézményekbe való felvételi során, akadályozza az ukrán társadalomba történő sikeres integrációjukat (Program 2008).

A 2016. évi ukrán nyelv és irodalom független tesztelés eredményeit elemezve Lilija Hrinevics – aki 2016. április 14-től Ukrajna oktatási és tudományos minisztere – 2017. április 13-án a kárpátaljai magyar érettségizők kapcsán arra a következtetésre jutott, hogy ezek a gyerekek az iskola befejezését követően nem rendelkeznek megfelelő szintű ukrán nyelvtudással, így nem indulnak egyenlő eséllyel a felsőoktatáshoz való hozzáférés területén Ukrajnában, hiszen az ukrán nyelv független tesztvizsga sikeres teljesítése kötelező a felvételi során.²

A két idézett oktatási miniszter tehát egyetért abban, hogy a kárpátaljai magyarok, vagy legalábbis az érettségiző korosztály tagjai, nem sajátították el megfelelően az államnyelvet. Kifejezetten érdekes, hogy egyikük sem gondolkodott el azon, hogy talán az ukrán nyelv oktatásában és/vagy a mindenki számára ukránvizsgát előíró felvételi rendszerben lehet probléma; ehelyett mindketten a magyar nyelven oktató iskolahálózat felszámolásában és a két nyelven (ukránul és magyarul) folyó kéttannyelvű oktatás bevezetésében találták meg a kiutat a helyzetből.

A Vakarczuk vezette tárca 2008. május 26-i 461. számú rendelete hatályba helyezte a nemzetiségi iskolák számára az ukrán nyelv oktatásának javítása céljából kidolgozott ágazati programot (Program 2008). Eszerint a nemzetiségi nyelven oktató iskolák 5. osztályaiban Ukrajna történetét két nyelven kell oktatni: anyanyelven, illetve ukránul (a fakultatív órák terhére). A 6. osztályban már csak ukrán nyelven kell oktatni ezt a tárgyat. A 6. osztályban a földrajzot kell két nyelven oktatni, a 7.-ben a matematikát, majd a következő osztályban teljesen át kell állni ezen tantárgyak államnyelven történő oktatására (Cserniczkó 2013: 264). 2010-ben azonban a narancsos forradalom után hatalomra jutott politikai tábor választási vereséget szenvedett, és Vakarczuknak már nem volt módja és ideje megvalósítani terveit.

2016. október 18-án és 19-én arról tudósítottak a hírügynökségek, hogy Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumának tisztviselői és „társadalmi szervezetek aktivistái” meggyeztek *Az oktatásról* című törvénytervezet 7. cikkelyének módosításáról.³ Az Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa által első olvasatban már el is fogadott 3491-Д számú tervezet⁴ 7. cikkelye az oktatás nyelvére vonatkozik. Az oktatási minisztérium és a közelebről meg nem nevezett társadalmi aktivisták szerint ezt a kérdést a következőképpen kell szabályoznia az új oktatási törvénynek: „A nemzeti kisebbségekhez és őshonos népekhez

tartozó személyeknek joguk van az anyanyelvi oktatáshoz az ukrán nyelv mellett az iskola-előkészítő és általános középiskolai képzésben az állami és kommunális intézményekben, azokon a területeken, ahol a kisebbségek kompakt tömbben élnek” (Tóth–Csernicskó 2017: 85–88).

A Hrinevics oktatási miniszter asszony által személyesen is támogatott módosítási javaslat csak az ukrán nyelv mellett engedélyezné a kisebbségi nyelvek használatát az oktatási folyamatban. Ez pedig a törvény elfogadása esetén azt jelenti, hogy a magyar tannyelvű iskolák kéttannyelvűvé válnak. Erre a szándékra utal az is, hogy több sajtóhír épp ezt: az oktatási folyamat kétnyelvűsítését emelte ki a tervezet lényegeként.⁵

Minderre azért van szükség Kijev szerint, mert a kisebbségi nyelven oktató intézményekben nem tanulnak meg ukránul a gyerekek. Ám Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma – bárki ül a miniszteri székben – meg sem próbálja felderíteni az ukránnyelv-oktatás eredménytelenségének okait. A megoldás keresése helyett az oktatási tárca téves következtetésekre jut.

Hrinevics miniszter asszony egy 2015. december 15-én keltezett, №1/11-15930. iktatási számú levelében, melyet az Európa Parlament három képviselőjének küldött, a következőket állította: „A nemzeti kisebbségek nyelvén oktató intézményekben a tantárgyakat, az ukrán nyelv és irodalom kivételével, jellemzően a kisebbség nyelvén oktatják. Ezért, legnagyobb sajnálatunkra, Ukrajna egyes régióiban olyan helyzet alakult ki, hogy némely nemzeti kisebbségek képviselői (köztük a magyarok) a teljes középfokú végzettség megszerzését követően nem beszélnek megfelelő mértékben az államnyelvet, nem tudják letenni a külső független tesztvizsgát, és nem versenyképesek Ukrajna más állampolgáraival a felsőoktatási intézmények államilag finanszírozott helyeiért folytatott versenyben, nem tudnak munkát találni a nemzeti kisebbség kompakt élőhelyén kívül, így kénytelenek emigrálni (gyakran a bevándorlási jogszabályok megsértésével) azokba az országokba, ahol a nemzeti kisebbség nyelve hivatalos nyelv (ezek főleg az Európai Unió államai).”

Nagy eséllyel az ukrán oktatási miniszter is tudja, hogy bár fontos dolog, önmagában a nyelvtudás még nem garancia a boldogulásra. Ha így volna, minden ukrán anyanyelvű ember sikeres és boldog volna Ukrajnában, és – Ukrajna Külügyminisztériumának becslése szerint⁶ – nem kellene 12 és 20 millió közötti ukrán állampolgárnak (köztük nyilván sok millió ukrán anyanyelvűnek) külföldön keresnie a megélhetést.

Miközben Kijev az államnyelv oktatásának alacsony hatásfokára hivatkozva akarja megszüntetni a kisebbségek anyanyelvi oktatását, és a kétnyelvű oktatást erőlteti, az ukrán állam retteg a kétnyelvűségtől (Csernicskó–Máté 2017). Ezt igazolja az is, hogy az ukrán parlament által 2017. június 9-én 5670-*d* számmal regisztrált nyelvtörvény tervezete 1. cikkelyének 7. bekezdése szerint a hivatalos többnyelvűség bevezetésének kísérlete olyan cselekedet, „amely az ország nyelvi alapú megosztottságához vezet, etnikai konfliktusokat és gyűlöletet gerjeszt, és Ukrajna alkotmányos rendjének és területi integritásának megsértésére vagy az alkotmányos rend megdöntésére irányul”.⁷

Ha a többségi társadalom a kétnyelvűséget veszélyesnek tartja, kevésbé tűnik hitelesnek, hogy az oktatási tárca azzal magyarázza a kisebbségek számára a kéttannyelvű oktatás bevezetésének szükségességét, hogy az majd segít kialakítani a megfelelő szintű ukrán nyelvtudást, vagyis a kétnyelvűséget.

3. A tannyelv és a nyelvtudás közötti összefüggések fenti boncolgatása után térjünk vissza a *Tandem 2016* kutatáshoz, és vizsgáljuk meg, mit mondanak az adatok a kárpátaljaiak nyelvismeretéről.

A kérdőívben arra kértük az adatközlőket, hogy egy hatfokozatú skálán ítélik meg saját nyelvtudásuk szintjét. Az adatokból kiderül, hogy a kárpátaljai ukránok és magyarok nyelvismerete rendkívül változatos (1. táblázat). A kérdőívet magyarul kitöltők nyelvtudására jól illik Kiss Jenő (1995: 217) jellemzése:

„A határainkon kívül élő magyarok (...) – nem sok, de nem pontosítható kivételt nem tekintve – immár mindenhol a kétnyelvűségnek alacsonyabb vagy magasabb fokú állapotában élnek. Vannak tehát, akik értik az államnyelvet, de nem beszélnek, vannak, akik az államnyelvet kezdő, haladó vagy közepes fokon beszélnek, s vannak, akik az anyanyelvüket és az államnyelvet is egyformán jól beszélnek.”

	Magyarul		Ukránul	
	ukrán alminta	magyar alminta	ukrán alminta	magyar alminta
5) anyanyelve	6,6	92,6	85,8	10,3
4) jól, helyesen beszél és ír	3,4	3,0	8,7	19,3
3) jól beszél, kisebb hibákkal	2,8	3,0	2,4	25,0
2) beszél, de kifejezési nehézségekkel	4,6	1,1	1,2	27,1
1) érti, de nem beszél	21,5	0,1	0,5	12,9
0) nem érti és nem is beszél	58,0	0,1	0,3	5,3

1. táblázat. Az ukrán és magyar alminta nyelvtudása (%-ban)

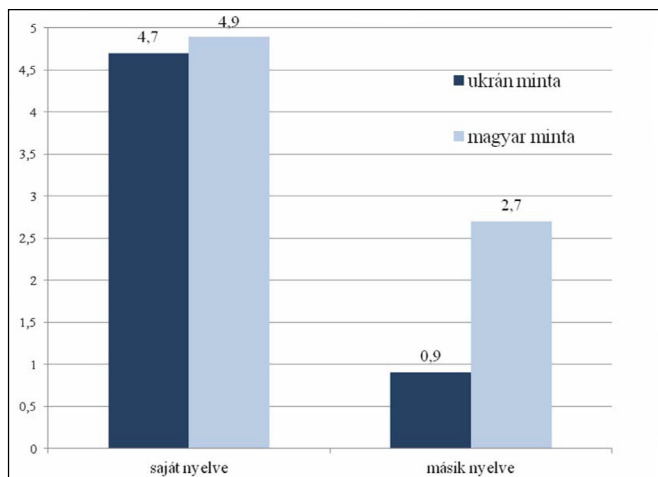
Ha a kérdőív nyelvtudásra vonatkozó kérdéskategóriáinak számbeli értéket tulajdonítunk, kiszámíthatók a minta ukrán, illetve magyar részének átlagos nyelvtudásszintjei. A „nem érti és nem beszél” kategória 0 értéket kapott (hiszen azt fedi, hogy az adatközlő egyáltalán nem rendelkezik értékelhető nyelvtudással az adott nyelven), az „anyanyelve” kategória pedig a legmagasabb, 5-ös értéket kapta (2. táblázat).

Számbeli érték	Nyelvtudás szintje a kérdőívben
0	Nem érti és nem is beszél
1	Érti, de nem beszél
2	Beszél, de kifejezési nehézségekkel
3	Jól beszél, kisebb hibákkal
4	Jól, helyesen beszél és ír
5	Anyanyelve

2. táblázat. A kérdőívben szereplő nyelvtudásszinteknek tulajdonított számbeli érték

A 2. táblázatban jelölt értékek alapján átlagokat számítva kiderül, hogy a minta ukrán és magyar része gyakorlatilag azonos szinten, *anyanyelvként* beszéli saját nyelvét (az ukránok az ukránt, a magyarok a magyart). A kérdőívet ukránul kitöltők átlagosan az „érti, de nem beszél” szinten ismerik a magyar nyelvet. A magyarul válaszolók ukránnyelv-tudása ennél valamivel magasabb szintű. A minta magyarul megkérdezett része önbevallás szerint átlagosan „jól beszél, kisebb hibákkal” az államnyelvet (1. ábra).

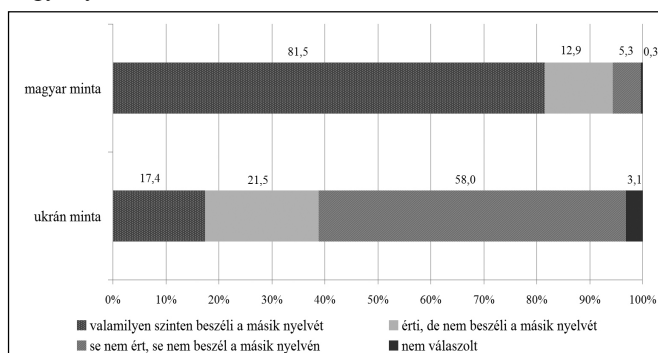
Az ukrán almintának mindössze 24,6%-a elégedett magyar nyelvtudásának jelenlegi szintjével, és 52,9% szeretne jobban megtanulni magyarul; a kérdőívet ukránul kitöltők jelentős része azonban egyelőre bizonytalan: nem tudja, szüksége lehet-e valaha a magyar nyelvre. Bizonyára ezzel van összefüggésben, hogy körükben 22,5% a kérdésre nem válaszolók aránya. A magyarul megkérdezettek abszolút többsége, 56,5%-a elégedett ukrán nyelvtudásának szintjével, 42,7%

1. ábra. Egymás nyelvének ismerete az ukrán és a magyar almintában, illetve az ukrán és magyar nemzetiségűek körében, átlagok (5: anyanyelvi szinten beszél, 0: nem érti és nem is beszél)

azonban szeretné fejleszteni az államnyelvi ismereteit (a nem válaszolók, bizonytalanok aránya 0,6%).

Az ukrán almintá 58,0%-a *nem ért és nem is beszél* magyarul. Ha figyelembe vesszük azokat is, akik *értenek ugyan, ám nem beszélnek* magyarul (21,5%), akkor az ukránul megkérdezettek csaknem két ötöde (38,9%-a) ért magyarul, és 17,4% valamilyen szinten beszél is a magyar nyelvet. A magyar almintában 5,3%-os az ukrán nyelvet egyáltalán *nem értők és nem beszélők* aránya. A kérdőívet magyarul kitöltők között az Ukrajna államnyelvét *nem értők és nem beszélők*, illetve *értők, de nem beszélők* (12,9%) együttes aránya 18,2%; tehát a magyar almintá 81,5%-a ilyen vagy olyan szinten, de beszél ukránul (2. ábra).

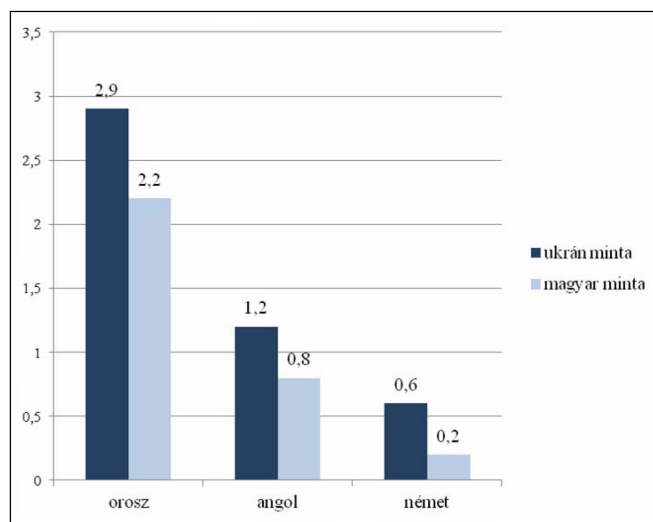

2. ábra. A magyar nyelvet beszélők/nem beszélők aránya az ukrán, valamint az ukrán nyelvet beszélők/nem beszélők hányada a magyar almintában (%)

Amint azt a közölt adatokból láthatjuk, a magyarok körében sokkal nagyobb azoknak az aránya, akik ismerik a másik közösség, ez esetben az ukránok nyelvét, illetőleg az ukránok között jóval kevesebben beszélnek magyarul. Ha figyelembe vesszük, hogy (a) Kárpátalján az ukrán nemzetiségűek és anyanyelvűek abszolút többséget alkotnak, és (b) Ukrajna államnyelve az ukrán, melyet 1991 óta minden oktatási intézményben kötelezően oktatnak, ez az eredmény nem meglepő.

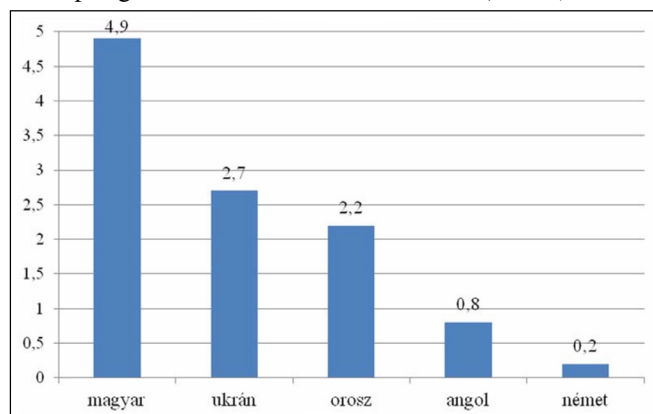
4. Ha az Ukrajnában és Kárpátalján máig sajátos helyzetű orosz, illetve az olyan idegen nyelvek ismeretének szintjét vizsgáljuk meg, mint az angol és a német, kiderül, hogy az ukrán almintá statisztikailag szignifikánsan magasabbra ért-

keli ezen nyelvek ismeretét, mint a magyar (3. ábra). Az idegen nyelvek (angol és német) ismeretének átlagos szintje a teljes mintában nagyon alacsony. A kutatásunkban részt vett átlagos ukrán adatközlő „*ért, de nem beszél*” angolul, és „*nem ért, nem beszél*” németül. A kérdőívet ukránul kitöltők között 7,1% azoknak az aránya, akik (már) egyáltalán nem értik és nem beszélnek a volt Szovjetunió egykor kiemelt helyzetű nyelvét, az orosz. A megkérdezetteknek abszolút többsége azonban (még) rendelkezik valamilyen szintű orosz nyelvtudással (3. ábra).

3. ábra. Az ukrán és a magyar almintá idegennyelv-ismerete (hatfokú skálán kapott átlagok: 5: anyanyelvi szinten beszél, 0: nem érti és nem is beszél)

Ha a magyar minta nyelvismeretét külön vizsgáljuk, kiderül, hogy a megkérdezett kárpátaljai magyarok úgy vélik, hogy – természetesen anyanyelvük, a magyar után – ukránul beszélnek a legjobban (az államnyelv ismeretének átlagos értéke 2,7 volt a magyar mintában, lásd az 1. és 4. ábrát). Oroszul viszonylag sokan beszélnek ugyan a kárpátaljai magyarok között, de kifejezésbeli nehézségekkel. Angolul értenek, de nem beszélnek, németül pedig nem értenek, és nem is beszélnek (4. ábra).

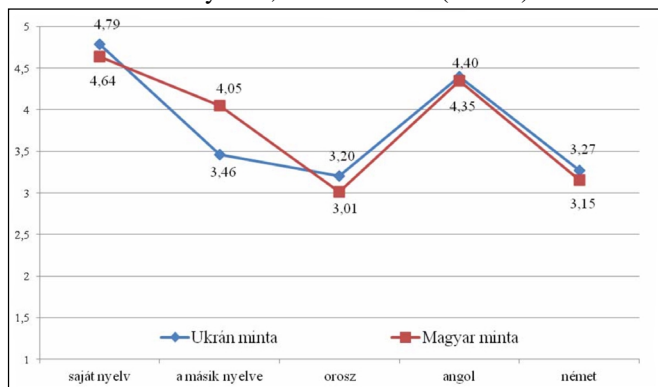

4. ábra. Kárpátaljai magyarok átlagos nyelvtudásszintje a Tandem 2016 című kutatás adatai alapján (N=400)

Az idegen nyelvek ilyen alacsony fokú ismerete (amely mind az ukrán, mind a magyar mintát jellemzi) arra világít rá, hogy – bár a kijevei csinovnyikok csak azzal elégedetlenek, hogy milyen alacsony hatásfokú az ukrán nyelv oktatása a

kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban – a nyelvoktatással általában is problémák voltak és vannak Kárpátalján (erről bővebben lásd Beregszászi 2004, Cserniczkó 2015, Cserniczkó–Husztai–Bárány 2015, Husztai–Fábián 2014, Máté 2017).

5. A nyelvek jövője szempontjából lényeges a presztízsük. A kutatás során ezért arra is rákérdeztünk, hogy gyermekük későbbi boldogulása érdekében mennyire tartják fontosnak adatközlőink az ukrán, a magyar, az orosz, az angol és a német nyelvet. Az egyes nyelvek fontosságát 1-től (egyáltalán nem fontos) 5-ig (nagyon fontos) terjedő skálán értékelték a megkérdezettek. Mindkét minta nagyon fontosnak tartotta a saját nyelvét. Az ukránok valamivel magasabb fontossági értéket tulajdonítottak saját nyelvüknek, mint a magyarok. Második legfontosabb nyelvként mind az ukrán, mind a magyar minta a globális világnyelvet, az angolt nevezte meg. A harmadik legmagasabb értéket mindkét mintában a másik nyelve kapta: az ukránok eszerint viszonylag magasra értékelik a magyar, a magyarok pedig az ukrán nyelv szerepét gyermekük jövője szempontjából. A magyarok körében azonban magasabb átlagértéket kapott az államnyelv fontossága, mint az ukránok körében a magyar nyelv. Mindkét minta szinte ugyanolyan fontosnak, hasznosnak tartja a jövő nemzedék számára a német nyelvet, mint az orosz (5. ábra).

5. ábra: Az egyes nyelvek fontosságának megítélése az ukrán és a magyar mintában (átlagértékek: 1=egyáltalán nem fontos, 5=nagyon fontos)

6. Korábbi kutatási adatok szerint a kárpátaljai magyarok egy része nem magyar, hanem többségi (ukrán vagy orosz) tannyelvű iskolában szocializálódott. Bár pontos adataink nincsenek arról, hogy a közösség mekkora hányada végzett magyar, illetve nem magyar tannyelvű iskolát, a különböző empirikus kutatások adatai alapján úgy becsüljük, hogy a kárpátaljai magyaroknak (nemzedéktől függően) körülbelül 15–30%-a nem magyar nyelven végezte iskolai tanulmányait (Cserniczkó 2013: 411–422).

A *Tandem 2016* adatai szerint az ukrán minta adatközlőinek abszolút többsége ukránul végezte tanulmányait az oktatás minden szintjén. Érdekes, hogy miközben magyar nyelvű óvodába, általános iskolába (főként alsó tagozatba) még viszonylag sokan jártak az ukrán alminta adatközlői közül, a felsőbb iskolai szinteken már jelentősen csökken a magyar nyelven tanultak aránya (3. táblázat).

A magyar mintában a középiskolai szint a legmagasabb iskolai fokozat, ahol a magyar nyelven tanuló aránya meghaladja a 70%-ot, a magasabb iskolai fokozatokban jelentő-

sen visszaesik azoknak az aránya, akik magyar nyelven tanultak (3. táblázat).

	ukrán minta			magyar minta		
	ukránul	oroszul	magyarul	ukránul	oroszul	magyarul
óvoda	86,0	6,9	6,5	14,8	7,7	70,5
alsó tagozat (1–4. oszt.)	85,2	6,5	5,3	14,6	7,2	77,8
általános iskola	88,1	5,5	4,0	13,9	6,7	78,8
középiskola	91,6	5,5	2,7	16,8	7,7	75,2
szakiskola	94,6	2,9	2,5	26,6	18,2	51,0
technikum	92,2	5,2	2,6	30,3	28,4	34,9
egyetem (alapszak)	94,0	3,6	1,6	41,5	15,3	38,9
egyetem, mesterképzés	89,1	7,7	1,3	53,4	13,2	26,7

3. táblázat. Az egyes iskolatípusok tannyelve az ukrán és a magyar almintában (az adott intézménytípust elvégzettek %-ában)

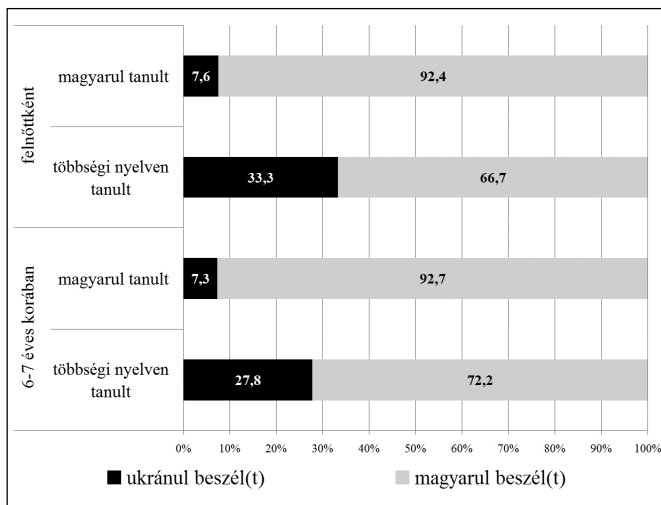
Mindez azért érdemes figyelemre, mert korábbi kutatásaink rámutattak arra, hogy a kárpátaljai magyar közösségben szoros összefüggés mutatható ki az iskoláztatás nyelve és a családi nyelvhasználat között (Cserniczkó szerk. 2010: 81–85). A kárpátaljai magyar közösség 593 fős reprezentatív mintáján 2010-ben végzett kérdőíves vizsgálat adataiból kiderült például, hogy:

„Azok körében, akik nem magyar tannyelvű iskolába jártak, majdnem 40% azok aránya, akik nem csak a magyar nyelvet használják a családi érintkezésben (...); miközben azok körében, akik magyarul tanultak, 93,16% csak magyarul beszél a szüleivel. Az eredményekből az is azonnal szembetűnik, hogy a többségi nyelven iskolázottak között minden ötödik válaszadó (21,74%) csak többségi nyelven beszél a szüleivel” (Cserniczkó szerk. 2010: 81).

Ennek fényében megvizsgáltuk, hogy a *Tandem 2016* kutatás során a magyar mintában mutatkozik-e összefüggés az oktatás nyelve, illetőleg aközött, hogy milyen nyelvet használtak/használnak a családban. A 2016-ban nyert adatok összecsengenek a korábbi kutatás eredményeivel. A magyar nemzetiségűek körében azok, akik általános iskolai tanulmányaikat magyar nyelven végezték, jóval magasabb arányban használták 6-7 éves gyerekként és használják felnőtt korukban ma is otthon, családi körben a magyar nyelvet, mint azok, akik ukrán vagy orosz tannyelvű intézményben szereztek általános iskolai végzettséget. Az ukrán vagy orosz nyelvű általános iskolába jártak körében négyszer magasabb azoknak az aránya, akik a többségi nyelvet használták/használják otthon a családban (27,8% és 33,3%), mint azok között, akik magyarul tanultak (7,3% és 7,6%) az általános iskolában (6. ábra).

7. Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a *Tandem 2016* című kutatás adatai alapján az Ukrajna egészére jellemző többnyelvűség (lásd Cserniczkó 2016) – bizonyos megkötésekkel – Kárpátalján is jelen van. A kárpátaljaiak nyelvtudása nagy változatosságot mutat. A magyarok abszolút többsége saját bevallása szerint rendelkezik valamilyen szintű ukrán nyelvtudással, és az ukránok jelentős része ért, kisebb hányada beszél is ilyen vagy olyan fokon magyarul. Mind a többségi ukrán, mind pedig a kisebbségi magyar közösségre érvényes ugyanakkor, hogy körükben nagyon alacsony szintű más nyelvek, például a globális világnyelv, az angol ismerete. A nyelvismeret alacsony szintje megnehezítheti a kárpátaljaiak horizontális mobilitását, illetve rontja munkaerőpiaci esélyeiket és lehetőségeiket. Ez azt is jelenti, hogy ha javítani szeretnénk a kárpátaljai magyarok gazdasági helyzetén, munkaerő-

piaci pozícióin, akkor a nyelvoktatás az egyik olyan terület, ahová feltétlenül szükséges – anyagi és szakmai tőkét – invesztálni.

6. ábra. A családban használt nyelv és az általános iskolai tannyelv összefüggése a magyar mintában (%-ban)

Bár a *Tandem 2016* nyelvtudásra vonatkozó adatai önbemvallásra épülnek, az adatokból jól látszik, hogy árnyalásra szorul az a széles körben hangoztatott állítás, hogy a kárpátaljai magyarok nem tudnak ukránul. Az tény, hogy a régió magyar lakosságának államnyelvtudása nagyon változatos, és az is igaz, hogy nagyon sokan nem tudnak magas szinten ukránul. Azonban a magyarul megkérdezetteknek mindössze 5,3%-a mondta azt a kérdezőbiztosoknak, hogy nem érti és nem is beszél Ukrajna államnyelvét. Ha figyelembe vesszük, hogy a 2001-es népszámlálás (szintén önbemvallásra alapozó) adatai szerint Kárpátalja lakosságának 63%-a (köztük az ukrán nemzetiségűek 69%-a, illetve a magyar nemzetiségűek 41%-a) anyanyelve mellett egyetlen más nyelven sem volt kommunikációképes (Csernicskó 2013: 32–36), ez az arány nem is tűnik magasnak.

Az eredmények ugyanakkor arra is rávilágítanak, hogy a kárpátaljai magyarok jelentős része úgy ítéli meg, hogy ukránnyelv-tudásának jelenlegi szintjével elboldogul szülőföldjén. Tehát akinek a foglalkozása, környezete megköveteli, az megtanul ukránul, ám akinek sem a megélhetése, sem a rokon-, baráti köre nem követeli meg az államnyelv ismeretét, az nyilván alacsonyabb szintű nyelvtudással is jól boldogul. Ha Kijev nem elégedett ezzel, és anyanyelvi szintű nyelvtudást vár el a kárpátaljai magyaroktól, akkor az már korántsem az integrációról szól, hanem az asszimiláció elvárásáról.

Az empirikus kérdőíves kutatás adatai alapján ugyanis egyértelmű, hogy a magyar nyelven oktató iskolai hálózat megőrzése és fejlesztése alapvető fontosságú a magyar nyelv hosszú távú megőrzése szempontjából Kárpátalján. Szoros összefüggés mutatkozik ugyanis az oktatás tannyelve és a magyar nyelv családi használata, a magyar nyelv továbbörökítése között. Sarkítva ugyan, de azt is mondhatjuk: ha Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériuma a magyar nyelvű oktatás megszüntetését tervezi, akkor tulajdonképpen a magyar nyelv következő generációk felé való továbbörökítését veszélyezteti.

Csernicskó István

II. RFKMF, Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont

IRODALOM

Beregszászi Anikó 2004. Idegennyelv-oktatásunk gondjairól és feladatairól szociolingvisztikai nézőpontból. In: Huszti Iлона szerk. *Idegennyelv-oktatás kisebbségi környezetben*. PoliPrint – Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola. Ungvár. 10–20.

Csernicskó István 2013. *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)*. Gondolat Kiadó. Budapest.

Csernicskó István 2015. A kárpátaljai magyar nyelvű oktatás színvonaláról. In: Márku Anita–Hires-László Kornélia szerk. *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép*. Audoor-Shark. Ungvár. 13–26.

Csernicskó István 2016. A kétnyelvű Ukrajna. In: Hires-László Kornélia szerk. *Nyelvhasználat, kétnyelvűség. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból II*. Audoor-Shark. Ungvár. 13–44.

Csernicskó István szerk. 2010. *Nyelvek, emberek, helyzetek. A Magyar, ukrán és orosz nyelv használata a kárpátaljai Magyar közösségben*. PoliPrint. Ungvár.

Csernicskó István–Huszti Iлона–Bárány Erzsébet 2015. Kisebbségi kétnyelvűség és integráció: biztos, hogy a két(tan)nyelvű oktatás a megoldás? In: Kozmács István szerk. *Kétnyelvűségi szöveggyűjtemény*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara. Nyitra. 177–211.

Csernicskó István–Máté Réka 2017. Bilingualism in Ukraine: Value or Challenge? *Sustainable Multilingualism* 10: 14–35.

Huszti Iлона–Fábián Márta 2014. Az ukrán és angol nyelv tanításának összehasonlító elemzése beregszászi magyar iskolákban végzett kutatások alapján. In: Bárány Erzsébet–Csernicskó István szerk. *Українсько-угорські міжмовні контакти: минуле і сучасність. Матеріали міжнародної наукової конференції*. Видавництво В. Падяка. Ungvár. 109–119.

Kiss Jenő 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest.

Máté Réka 2017. Az idegennyelv-oktatás hatékonyságvizsgálata kárpátaljai magyar tannyelvű középiskolák 11. osztályos tanulóinak körében. In: Bodó Barna–Soták Szilvia szerk. *Fiatal tudomány – tudományunk fiataljai a Kárpát-medencében*. Külgazdasági és Külügyminisztérium. Budapest. 242–255.

Program 2008. Галузева Програма поліпшення вивчення української мови у загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням мовами національних меншин на 2008–2011 роки. Затверджена наказом міністра освіти і науки № 461 від 26.05.2008 р. http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/953/ (2017.4.29.).

Tóth Mihály–Csernicskó István 2017. Нови засади мовного регулювання в Україні у дзеркалі конституційно-правового аналізу національного законодавства та міжнародних зобов'язань України. In: Márku Anita–Tóth Enikő szerk. *Többynyelvűség, regionalitás, nyelvoktatás. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból III*. RIK-U. Ungvár. 84–99.

JEGYZETEK

¹ www.osvita.org.ua/xfiles/news/db/34976.doc (2017.6.15.).

² <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2017/04/13/liliya-grinevich-u-rozvitku-movnoyi-osviti-v-ukrayini-e-tri-osnovni-napryamki/> (2017.4.29.).

³ Lásd például: <http://www.unn.com.ua/uk/news/1610869-v-uryadi-zbirayutsya-zminiti-polozhennya-pro-movu-osviti> (2017.4.29.).

⁴ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58639 (2017.4.29.).

⁵ Például: <http://life.pravda.com.ua/technology/2016/10/20/219099/> (2016.11.2.).

⁶ <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/ukrainians-abroad> (2016.11.2.).

⁷ http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61994 (2017.6.23.).

TARTALOM

KRÓNIKA 2

ISKOLAI VIZIT

Kicsiny iskola – gondokkal és örömmel
(Rovatunkban a Tiszakeresztúri Általános Iskolát mutatjuk be) 4

KUTATÁS

Csernicskó István
Nyelv, oktatás és nyelvhasználat összefüggéseiről egy empirikus kutatás adatainak tükrében 6

NYELVOKTATÁS-NYELVHASZNÁLAT

H. Tóth István
Az ígékötőkről – a magyar mint idegen nyelv tanításához . 11

Tóth János

Az 5–9. osztályos tanulók szövegértése egy empirikus vizsgálat adatai alapján a Munkácsi járás magyar tannyelvű iskoláiban 16

Puskás Veronika

Nagybereg két iskolájának tanulói a nyelvjárásokról ... 18

TANTÁRGYPEDAGÓGIA

Jakab Eleonóra

A biológia tantárgy oktatásának tapasztalatai Magyarországon 21

JELES NAPOK 23

PEDAGÓGUSPORTRÉ

Udvari István: „Hiszem, hogy a legnagyobb érték a tudás”
(A Beregszászi Magyar Gimnázium nyugalmazott alapítóigazgatójával Riskó Márta beszélgetett) 24

BESZÁMOLÓK

A tehetség reménység!

A „GENIUS” Jótékonyági Alapítvány tevékenysége 2016. június 5. – 2017. június 3. között 27

Beszámoló a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség 2016–2017. évi humán és természettudományi tanulmányi vetélkedőiről és versenyeiről 29

A REFORMÁCIÓ ÉVE

Csatáry György

Megjelent Soós Kálmán kézírata a reformáció terjedéséről 31

FELEDÉSBE MERÜLŐ TÖRTÉNELEM

Ifj. Kész Barna

Kárpátaljai magyar férfiak túlélési stratégiái a szovjet hadseregben 34

HONISMERET

Kupás Barnabás

Magyar Bertalan lelkeszsége Nagydobronyban 37

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Felsőfokú Szakképzési Intézetének diplomaosztó és tanévzáró ünnepségén.

KÖZOKTATÁS

A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja

Főszerkesztő: Kacsur Gusztáv

A szerkesztőbizottság: Orosz Ildikó (elnök),
Benedek Imre, Dobsa Aranka, Nagy-Dajka Enikő,
Nagy Sándor, Szilágyi Lajos

Tördelőszerkesztő: Fábian Zoltán

Olvasószerkesztő: Riskó Márta

Fotók: MTI, KMPSZ, Kárpátalja hetilap, Fülöp László

Kiadja a KMPSZ megbízásából
a Kálvin Nyomda (90202 Beregszász, Kossuth tér 4.)

Felelős kiadó: Orosz Ildikó

Lapengedély száma: ЗТ №64, **Példányszám:** 1500

Levelezési cím: 90202 Beregszász,

O. Kobyljanszka u. 17. Tel.: (+380-31-41)-2-37-47

web: www.kmpsz.uz.ua **e-mail:** info@kmpsz.uz.ua

Megjelenik a BETHLEN GÁBOR ALAP TÁMOGATÁSÁVAL

A szerkesztőség nem feltétlenül ért egyet a lapban megjelenő szerzői véleményekkel. A publikációkban közölt tényekért minden esetben a szerző viseli a felelősséget. A beérkező kéziratok közlésének és szerkesztésének jogát fenntartjuk, visszaküldésüket nem vállaljuk.

Освіта (на угорській мові)

Засновник і видавець: Закарпатське угорськомовне педагогічне товариство

Реєстраційне свідоцтво: ЗТ №64 від 20.03.1995.

Віддруковано: П.п. Лац Чілла Степанівна
М. Берегово, пл. Кошшута 4. Тираж: 1500